

Niilo Mäki
INSTITUUTTI

Kielen kehityksen ja vuorovaikutuksen tukeminen

Tiina Heikkinen ja Riina Niutanen

Koulutuksen sisällöt

- Kielen kehityksen vaiheet ja kehityksellinen kielihäiriö
- Vinkkejä kontaktiin, kommunikaatioon ja opetustilanteisiin
- Esteettömyys, saavutettavuus ja osallisuus kielenkehityksen näkökulmasta tarkasteltuna
- Vaihtoehtoiset menetelmät ja tukikeinot

Kielen kehityksen vaiheet

- Varhainen vuorovaikutus nähdään vauvaiän kehitystehtävänä
- Kielen kehityksen taustalla muun muassa keskushermoston kehitys, temperamentti ja kiintymyssuhde
- Kielen kehityksen osa-alueita varhaiskasvatuksessa:
 - Vuorovaikutustaidot
 - Kielen ymmärtämisen taidot
 - Puheen tuottamisen taidot
 - Kielen käyttötaidot
 - Kielellinen muisti ja sanavarasto
 - Kielitietoisuus
- **Esikielellinen vaihe**
 - Äänen kokeiluvaihe
 - Puhe-elinten motoriset toiminnot kehittyvät
 - Tunnetilojen ilmaisu ja ääntely
 - Toistava ja varioiva jokeltelu, esim. ”da-da-da”
 - Ympäristön tarjoamalla mallilla merkittävä rooli (katsekontakti, eleet, huomion jakaminen)
- **Kielellinen vaihe**
 - Ensisanat
 - Sanojen yhdistely ja sanaston nopea kasvu (”sanapyrähdys”)
 - Äänteellinen kehitys
 - Taivutusmuotojen kehitys ja lauseopillinen puhe

Kielen kehityksen viivästymisen – huolta herättävät piirteet

1-vuotiaat: Lapsella on vain vähän kommunikatiivisia eleitä (esim. vilkutus, osoittelu), jokeltelu on vähäistä, ja lapseen on haastavaa saada kontaktia, eikä lapsi seuraa ympäristön tapahtumia

1,5-vuotiaat: Lapsella ei ole sanoja, lapsen leikkiin ei sisälly symbolisia toimintoja (esim. nukken syöttäminen), eikä hän noudata lyhyitä kielellisiä pyyntöjä tai tunnista kielellisiä ilmaisuja

2-vuotiaat: Ensisanat häviävät ja lapsen sanavarasto on alle 10 sanaa, lapsi ei muodosta 2 sanan lauseita (esim. anna nukke) tai hänellä on haasteita ymmärtää kielellisiä ohjeita

3-vuotiaat: Sanojen äänneasua on puutteellinen, lapsella on suppea (< 30 sanan) sanavarasto, eikä lapsi taivuta sanoja tai noudata kaksiosaisia ohjeita

4 – 6 -vuotiaat: Lapsen sanavarasto on suppea verrattuna ikätovereihin, esineiden ja asioiden kuvaus on epätarkkaa tai puhe yksinkertaista, lapsella on vaikeuksia ja puutteita keskustelutaidoissa tai taivutusmuodoissa, eikä hän osaa kertoa näytetystä kuvasta

Lähde: Käypä hoito -suositukset

Kehityksellinen kielihäiriö

- Kehityksellinen kielihäiriö (DLD, Developmental Language Disorder)
 - Häiriö, jossa lapsen kielellinen toimintakyky ei kehity iän ja muun kognitiivisen kehityksen mukaisesti
 - Vaihtelee lievästä vaikeaan
 - Diagnosoidaan tyypillisesti 4-6 -vuoden iässä
- Kehityksellinen kielihäiriö ei liity
 - Neurologiseen vammaan tai sairauteen
 - Aistitoimintojen tai tunne-elämän poikkeavuuksiin
 - Ympäristötekijöihin, esim. kasvuympäristön piirteisiin
 - Monikielisyyteen
- Yleinen oirekuva lapsuudessa
 - Pitkään jatkuva puheen epäselvyys, esim. muuntuvat sanahahmot ja taivutuspäätteet
 - Vaikeudet ilmaista itseä puhumalla, esim. sananlöytämisvaikeudet
 - Vaikeudet ymmärtämisessä ja arjen vuorovaikutustilanteisiin osallistumisessa
- Oirekuvan muuttuminen kehityksen myötä
 - Puhe saattaa selkiytyä vähitellen, mutta kouluiässä uusien sanojen oppiminen voi olla edelleen vaikeaa
 - Vaikeuksien heijastuminen muuhun toimintakykyyn, esim. keskittyminen ja kaverisuhteet
 - Mahdollinen puheterapiatarpeen väistyminen

Vinkkejä kielen kehityksen havainnointiin

- Tarkkaile lasta sosiaalisissa tilanteissa
 - Kiinnittääkö lapsi huomiota sekä kielelliseen että ei-kielelliseen vuorovaikutukseen?
 - Huomaako lapsi olennaiset asiat vuorovaikutustilanteessa?
 - Miten lapsi tulkitsee tunneviestejä?
 - Mitä lapsi tavoittelee toiminnallaan?
 - Mitä keinoja lapsella on päästä tavoitteeseen?

Lootuskukka -menetelmä

Syy 1	Syy 2	Syy 3
Syy 8	Leikkitaidot	Syy 4
Syy 7	Syy 6	Syy 5

Esteettömyys, saavutettavuus ja osallisuus

- Esteettömyys ja saavutettavuus
 - Esteettömyydellä viitataan fyysisen ympäristön, kuten rakennuksiin, ulkoalueisiin tai liikennevälineisiin
 - Saavutettavuudelle viitataan aineettomaan ympäristöön, kuten ilmapiiriin, palveluihin ja tietoon
 - Esteettömyyttä ja saavutettavuutta käytetään usein sanapareina, joilla tarkoitetaan **yhdenvertaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia** yhteiskunnan eri osa-alueilla
- Osallisuus
 - Osallisuudella viitataan yksilön mahdollisuuksia kokea yhteenkuuluvuutta sekä osallistua ja vaikuttaa yhteisönsä toimintaan
 - Saavutettavuus ja esteettömyys **mahdollistavat** osallisuuden toteutumisen

Lasten osallisuuden tukeminen

- **Mahdollisuuksia**

- Aikuinen kykenee asettumaan lasten maailmaan
- Lapsille annetaan mahdollisuuksia subjektina toimimiseen
- Toiminta etenee yksilöiden/ryhmän tason mukaan
- Aikuinen johtaa tavoitteiden saavuttamista, mutta luo ilmapiiriin vapautta
- **Positiivinen diskriminaatio**, eli olosuhteita parantavien, mutta etuoikeutettuun asemaan asettavien toimien toteuttaminen tasa-arvon turvaamiseksi (esim. tulkki, henkilökohtainen avustaja, terapia)

- **Haasteita**

- Aikuinen lähestyy oppimista opettajakeskeisesti
- Lasten taidoissa on suuria eroja: miten löydetään toiminnan tapoja, jotka mahdollistavat kaikkien osallistumisen?
- Osallisuuden toteutuminen vaatii riittävää resursointia, esim. henkilöstön osaamisen kehittäminen
- Mikä on riittävää ja milloin on tehty tarpeeksi?

Osallisuus kielen ja vuorovaikutuksen näkökulmasta

- Esteettömyyden ja osallisuuden tukeminen liittyvät **esikielellisen kommunikaation ja kielen kehityksen tukemiseen** varhaiskasvatuksesta kouluikään
- Kielen kehitykseen vaikuttavia tekijöitä ja tukikeinoja on lukuisia
- Tukikeinoja ovat muun muassa:
 - Riskitekijöiden tunnistaminen
 - Varhainen tuki ja oikea-aikainen diagnostiikka
 - Tulkkaus, sekä puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiomenetelmät
 - Viestinnällisesti turvallinen oppimisympäristö, esim. avustus, strukturointi ja visualisointi

Neurologinen
kypsyminen ja
kehitys

Kehitysvamma tai
liikuntavamma

Kuulo- ja
näkövamma

Ympäristötekijät

Kielellinen
erityisvaikeus

Monikielinen tausta

Autismikirjo

Monikielisyys kielen kehitykseen vaikuttavana tekijänä

- Monikielisten lasten varhainen ohjaus on tärkeä osa esikielellisten vuorovaikutustaitojen tukea
- Monikielisen lapsen kielitaito rakentuu usein päällekkäin ja kielen kehityksessä voi ilmetä tavanomaista enemmän viivettä
- Kielitaitoa tulee arvioida kokonaisvaltaisesti ja monipuolisesti
- Lapsen kotikielen ylläpitäminen muodostaa pohjan kielitaidon kehitykselle
- Tulkin hyödyntäminen kasvatus- ja arviointikeskusteluissa mahdollistaa toimivan yhteistyön lapsen perheen kanssa

Neurologinen
kypsyminen ja
kehitys

Kehitysvamma tai
liikuntavamma

Kuulo- ja
näkövamma

Ympäristötekijät

Kielellinen
erityisvaikeus

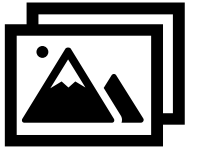
Monikielinen tausta

Autismikirjo

Kielitietoinen pedagogiikka – kuvien käyttö kielen ja vuorovaikutuksen tukena

- **Kuvakommunikointi** = kuvien tai kuvasymbolien hyödyntäminen puheen ja sanattoman viestin tukena, esim. kuvitettu toimintaohje tai päivästrukturi
- **Kuvakommunikaation etuja**
 - Voidaan viestiä asioista, joiden sanallinen ilmaisu on vaikeaa
 - Kuvat ovat havainnollistamisen keino, jotka edistävät ymmärryksen syntymistä
 - Kuvien hyödyntäminen vuorovaikutuksessa on osa esteettömyyden lisäämistä, esim. monikielisen lapsen tai kielellisen erityisvaikeuden näkökulmasta
- **Miten kuvakommunikointia toteutetaan käytännössä?**
 - Kuvia voidaan ottaa mukaan kommunikaatiotilanteisiin, vaikka niiden merkitys ei ole vielä selkeä
 - Kuville luodaan merkitysyhteys kommunikaatiotilanteissa
 - Merkitysyhteyden luomisen jälkeen kuvia käytetään ilmaisun välineinä viittaamalla kuvan esittämään asiaan
 - Myös kuvilla tuotettu viesti sanallistetaan!
 - Lapsen lähi-ihmisten tarjoama rohkaisu ja esimerkki kuvien käyttämiseen on tärkeää

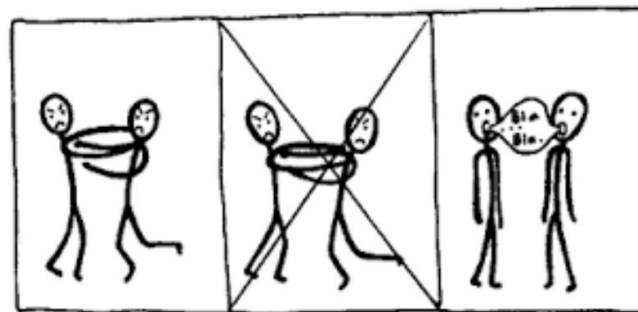
Kielitietoinen pedagogiikka – pikapiirtäminen vuorovaikutuksen tukena

- **Pikapiirtäminen** = nopeiden piirrosten hyödyntäminen vuorovaikutuksen tukena, esim. taskussa mukana kulkevaan lehtiön tai fläppitaululle
- **Pikapiirtämisen etuja**
 - Jos valmiita kuvia ei ole saatavilla, piirtäminen on nopea ja joustava tapa ilmaisun tukemiseen
 - Piirtäminen etenee vuorovaikutuksen mukana ja kiinnittää lapsen huomion
 - Puheen konkreettinen vastine on näkyvillä
 - Ei vaadi erityisosaamista: ääriviivat riittävät!

- **Miten pikapiirtämistä toteutetaan käytännössä?**

- Piirtämistä voidaan hyödyntää osana lapsen **yksilöllistä tukea** (esim. konfliktien selvittelyssä ja käyttäytymisodotusten visualisoinnissa) tai **ryhmän kanssa** (esim. ohjeita antaessa ja sadutuksessa)
- Piirtämisen avulla voidaan havainnollistaa esimerkiksi tunteita, vaihtoehtoja, syy-seuraussuhteita ja monivaiheista työskentelyä

Kielitietoinen pedagogiikka – tukiviittomat vuorovaikutuksen tukena

- **Tukiviittomat** = viittomakielen viittomia, joita hyödynnetään puhutun kielen tukena puheen avainsanoja viittoen
- **Tukiviittomien etuja**
 - Tukiviittomien käyttäminen ei vaadi erityismateriaalia
 - Tukiviittomat mahdollistavat tasavertaisen kommunikaation, sillä niiden käyttö edistää kielellisten ilmaisujen ymmärtämistä
 - Tarvittaessa tukiviittomat luovat pohjan viittomakielelle (kaikki sanottu viitotaan)

Hyödyllistä materiaalia:

- <https://suvi.viittomat.net>
- [Sanakirjat - Viittomakielinen kirjasto](#)
- [Pelit - Viittomakielinen kirjasto](#)
- [Lukujärjestys \(viittomakielinenkirjasto.fi\)](#)
- [Sivupersoonat - Rajattoman kommunikaation mahdollistajat](#)
- [Viittomat | Papunet](#)
- [Käsi puhe Käsi puhe \(kasipuhe.fi\)](#)

Koulutukseen osallistuneiden kokeiluja varhaiskasvatukseen

KIELIPEDA-arviointityökalu

- KIELIPEDA-työkalu kielitietoisien oppimisympäristön arviointiin
 - Pohdin, mikä kielellisen kehityksen ja vuorovaikutuksen asia on tällä hetkellä omassa työssäni ajankohtaista ja mitä olisi hyvä kehittää
 - **Henkilöstön toiminta**
 - Mikä toimii?
 - Mitä tulee kehittää ja miten?
 - **Oppimisympäristö**
 - Mikä toimii?
 - Mitä tulee kehittää ja miten?
 - **Lapsen osallisuus**
 - Mikä toimii?
 - Mitä tulee kehittää ja miten?

Kielipeda-työvälineen käyttöä tulen varmasti jatkamaan. Monikielisiä lapsia ajatellen tällaista työvälinettä varhaiskasvatus on odottanut.

Tuokiot ja pienryhmätoiminta

Suujumpparyhmä, jossa on lapsen lisäksi kaksi tai kolme lasta, kokoontuu kahdesti viikossa. Ryhmässä harjoitellaan esim. suun motorisia harjoituksia, asioiden ja esineiden nimeämistä mm. kuvien tuettujen laulujen, kirjojen ja pelien avulla.

Oppimistuokiot ovat monikanavaisia ja tukevat opetuksen eheyttämistä. Maiju Mäen Kuulolla -materiaalista saa keskustelun aiheita erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin ja se rohkaisee itseilmaisuun eri kommunikaatiokeinoilla, sekä mahdollistaa kertomisen omista kokemuksista sekä tunteista teemaan liittyen.

NALLEKERHO:

1. Alkulaulu ja kuulumiset
2. Suujumppaharjoitukset
3. Erilaiset sanavarasto ja käsiteharjoitukset pelin, korttien, tavaroiden avulla
4. Tabletilla harjoittelu
5. Kuvista kerronta
6. Loppulaulu

Pienryhmätoiminta on säännöllistä, jotta yksilöllinen huomiointi voidaan taata. Kun ryhmiin jakaminen toimii, myös melutaso laskee.

Vietämme yhteisen tuokion päiväkodissa häiriöttömässä tilassa, johon on viime palaverin jälkeen asennettu akustiikkalevyt seinille.

Maija on hyötynyt pienryhmätoiminnasta. Silloin harjoitellaan esim. eläinten nimiä (+ääntely) sekä tuttuja sanoja Maijan kokemusmaailmasta. Nimettäviä leluja pidetään lähellä kasvoja jolloin saadaan puhemalli.

Kuvatuen monipuoliset mahdollisuudet

Kerhossa käytetään paljon kuvamateriaalia, kirjoja, kuvakortteja, pelejä, tavarapusseja ja tablettia. Tabletin käyttö motivoi lapsia. Papunetin pelisivut, oppi ja ilo materiaali, kielinuppulaulut ja viitotun rakkauden sivut ovat kovassa käytössä. Mukana myös aina jokin helppo tai ei niin puhumista vaativa juttu. Kuvien käyttö vie painetta puhetilanteilta.

Koska yksi taulu, jossa on monta pientä kuvaa, tuntuu hieman sekavalta ja näin ollen ehkä vaikealta käyttää, ajattelin, että teen monta erillistä taulua ja sijoitan ne eri osiin huoneita. Esim. pelikaapin luona omat kuvat, askartelukaapin luona omat, eri leikkikuvia ikään kuin leikinvalintataulun tyyppisesti jollakin seinällä jne.

Ryhmä on heti ottanut kuvastruktuurin käyttöön. Näin Maija hahmottaa päivän kulun ja tietää mitä seuraavaksi tapahtuu. Myös toimintatauluja on käytössä pukemis- ja leikkitalanteisiin (käytössä myös keskustelun tukena). Maija opettelee myös pyytämään asioita kuvilla (lisäksi asia kerrotaan ääneen).

Kuvien käyttö helpotti lapsen osallistumista yhteisiin hetkiin, sillä sanojen puuttuessa hän saattoi näyttää mitä tarkoitti/halusi. Yllättäen puhe rupesi kehittymään nopeaa tahtia ja lapsi täydensi lauseitaan kuvien avulla. Kuvien oltua aktiivisessa käytössä puolisen vuotta, lapsi osasi sanoa jo muutaman sanan lauseita ja suurimmasta osasta hänen puhettaan sai hyvin selvää.

Kuvia käytetään lapsen vireystilan mukaan. Tavoitteena on havainnollistaa esim. ruokailutilanteissa haluaako ruokaa paljon vai vähän, ottaako maitoa vai vettä jne. Havainnollistetaan myös asioiden etenemisjärjestystä mm. mitä ensin mitä seuraavaksi esim. käsiengesutilanteissa.

**Koulutukseen osallistuneiden
kokeiluja esiopetukseen ja
alakouluun**

Stressiprofiili

- Stressiprofiili on opettajan apuväline, jota voidaan hyödyntää oppilaan toimintakyvyn edistämiseksi ja kuormituksen vähentämiseksi
- Apuvälineen avulla opettaja voi havainnoida ja seurata, mikä pitää oppilaan toimintakykyisyyttä yllä
- On hyödyllistä ottaa käyttöön, kun lapsi on kuormittunut ja hänen toiminta- ja oppimiskykynsä on selkeästi heikentynyt

Käytöksen haasteet eivät jumiuta oppimista tai häiritse koko ryhmän toimintaa ja oppilaan voimavaroja säästyy oppimiseen.

- torjuva ja hyökkäävä
- poistuu paikalta
- kieltäytyy tehtävistä
- kovaääninen
- kiroilee

- häiritsee tai pelleilee
- liikkeet nopeutuu
- ilme kiristyy
- hidas aloittamaan tehtävät

- ottaa vastaan ohjausta
- viittaa
- puhuu ystävällisesti
- herkkä
- hiljainen

Kuvatuen monipuoliset mahdollisuudet

Kuvat tuokiostruktuurissa toimivat minusta todella hyvin pienryhmässämme. Tuokion alussa käymme kuvin läpi mitä tänään tapahtuu. Nyt kuvat opittuaan lapset mielellään itse kertovat tuokion sisällön kuvista. Kuvat ovat näkyvillä koko ajan. Kuviin voidaan myös palata ja ne tukevat muistia.

Yksi aikuinen kulkee Mikon mukana koko päivän estämässä toisten satuttamista ja ohjaamassa käytöstä kuvin ja sanoittamalla. Ruokailua rauhoitetaan: aikuinen ruokailee samassa pöydässä, kuvasarja esillä, josta jutellaan ruokailun aikana, maitoa otetaan vain kaksi lasillista, kuva: jonotan (joudun odottamaan, en koske kaveriin).

Eskarissa on käytössä kuvallinen päivästrukturi, jonka käyvät ryhmän aamutuokiossa läpi, mutta minulla ei pienryhmätuokiossa aiemmin ole ollut käytössä kuin katson, viittaa ja kuuntelen-kuvat. Työssäni suosittelen kuvatuen käyttämistä tilanteissa kuin tilanteissa, mutta itsekään en ole ennen ymmärtänyt, että se olisi joissakin hetkissä hyvä jakaa näinkin pieniin osiin eli tuokion sisälle.

Kuvin tuettu leikki, jonka avulla harjoitellaan leikki- ja vuorovaikutustaitoja aikuisen ohjauksella ja tuella kokoontuu säännöllisesti kerran viikossa. Tuokiossa selkeä strukturi ja kuvatuki. Lapset innostuivat leikistä heti, mutta vaatii harjoitusta myös leikin vetäjältä, että kaikki saavat tilaa ja aikaa puhua.

Innostuitko?
Tulevat koulutuksemme löydät osoitteesta

koju.nmi.fi/koulutukset/

The bottom of the slide features a solid blue horizontal band. Below this band, there are several overlapping, semi-transparent blue geometric shapes, primarily triangles and polygons, that create a layered, abstract design on the right side of the page.